

Korijeni ljubavi – korijeni nasilja

Petar-Krešimir Hodžić

e-mail: pkhcroat@yahoo.com

UDK: 159.922.7

Stručni rad

Primljeno: 10. prosinca 2003.

Prihvaćeno: 15. prosinca 2003.

Slika društva najvećim dijelom odražava stanje u skrbi o obiteljima, a posebice u pripremi za začeće, tijekom trudnoće i poroda pa do navršene treće godine života djeteta (proto-razvojno razdoblje), kada se prema najnovijim znanstvenim i stručnim spoznajama uspostavljaju temelji bića svakog čovjeka. Upravo tada nastaju korijeni ljubavi, ali i korijeni nasilja u svim sastavnicama čovjeka, kako tjelesnim i psihičkim, tako još i više u duhovnim sferama. Utvrđeno je kako odnos i stav roditelja prema trudnoći i nerođenom djetetu, događanja tijekom poroda te procesi vezivanja roditelja s djetetom imaju trajne učinke na dijete i njegovu budućnost, pa time i budućnost čitavog društva. Pozitivan pristup ispunjen ljubavlju, sigurnošću i prihvaćanjem uz pripremu supružnika za začeće, prenatalnu komunikaciju s nerođenim djetetom, neometani porod te obogaćeni razvojni okoliš pokazuju brojne dobrobiti za pojedinca, obitelj i društvo. S druge strane, negativan pristup u tom razdoblju praćen pogubnom izloženošću negativizmu medija u ranom djetinjstvu podloga je stanju da susrećemo sve više otuđenih ljudi sklonih agresiji, neprihvatljivim oblicima ponašanja, ovisnostima i kriminalu. Za opstanak čovječanstva i uspostavu svjetskog mira prije svega je potrebno spoznati čovjeka u njegovoj cjelovitosti duha, psihe i tijela te učiniti snažan zaokret u shvaćanju proto-razvojnog razdoblja utemeljen na osobnoj i svakodnevnoj duhovno-moralnoj obnovi svakog pojedinca.

Uvod

U posljednje vrijeme sve je manje informacija u medijima koje ohrabruju čovjeka da u svom životu u prvi plan stavlja istinske ljudske vrijednosti. U prvom redu to je ljubav u onom svom nesebičnom i bezrezervnom obliku, kada se ne očekuje uzvrat, a darivatelj te ljubavi osjeća se ispunjenim već time što je tu ljubav darovao. Nadalje, tu je poštenje, pravda, opraštanje, dobrotu, ljepota, ali i mnoge druge vrijednosti za koje bi čovjek, koji se oslanja isključivo na informacije u medijima, pomislio kako spadaju pod kategoriju izumrlih vrsta. Na sreću, taj senzacionalistički pristup daje lažnu sliku posebice o Hrvatskom društvu, jer u stvarnom

životu oko nas susrećemo brojne primjere ljudi koji žive po onim ljudskim i kršćanskim načelima na kojima počivaju temelji etičko-moralne uljudbe čitave Europe. Ipak, nedvojbeno je kako su u mnogim državama ti temelji i te kako podriveni brojnim pošastima modernog društva, koje promičući lažne slobode u konačnici odvođe čovjeka u ropstvo raznih ovisnosti, a potom nerijetko i u smrt. O tome će još biti riječi, ali prvo pogledajmo onu pozitivnu stranu.

Korijeni ljubavi

Primijećeno je kako je vrijeme trudnoće i vrijeme nakon poroda nekako prirodno najotvorenije razvijanju tih temelj-

nih ljudskih vrednota. Zasiurno, svima nam je poznato kako se velika većina nas raznježi kada ugledamo trudnicu ili majku s malim djetetom. Sjetite se samo svih onih pozitivnih osjećaja koji vas prožmu kada sretnoj trudnici ili malom djetetu pogledate u oči. Može se reći kako u tim trenucima ljubav i sve one spomenute vrednote doslovno možete napipati. Nažalost, sve je manje trudnica i djece oko nas da nam uljepšaju dan svojim pogledom ispunjenim ljubavlju, jer naše društvo naočigled stari i klizi izumiranju Hrvata kao naroda. S jedne strane velik broj trudnoća završava pobačajem, što onim neprimjetnim »tihim« načinom uslijed abortivnog učinka kontracepcijskih pilula i spirale, a što kirurškim putem. S druge strane imamo sve veći broj neplodnih parova koji, najčešće uslijed promiskuiteta i posljedičnih spolnih bolesti, muku muče u ostvarivanju roditeljstva.¹ Na kraju, sve je veći broj zlostavljane djece te znatan broj one koja su smještene u domove za djecu. Provođeci program masaže novorođenčadi i dojenčadi imali smo priliku proboraviti neko vrijeme u jednom takvom domu za djecu, te možemo posvjedočiti o mnogim tužnim životnim pričama. To nas je iskustvo obogatilo više nego smo mogli i sanjati, ali kao i svaki zdrav čovjek pitamo se kako je do toga došlo i što se može učiniti da se spriječi pojava gore nabrojanih problema.

Očigledno, postoji samo jedan put prema promjeni društva, a to je da se prvo mi sami promijenimo i potrudimo se svakim danom biti sve bolji ljudi poštivajući dostojanstvo ljudskog života od začeća do prirodne smrti. Prije svega je nužno početi mijenjati svoj stav prema početku života ili, još bolje, prema čitavom *protorazvojnom razdoblju* kako se to definira u stručnim krugovima. Radi se o razdoblju koje traje 48-50 mjeseci, a obuhvaća

2-4 mjeseca prije začeća, devetomjesečno razdoblje trudnoće i proteže se do navršenog 36. mjeseca života.² Nedvojbeno, riječ je o najkritičnijem razdoblju za cjelovitost razvoja ljudskoga bića u svim njegovih duhovnim, psihičkim i tjelesnim sastavnicama.

Posljednjih desetljeća sve se više gomilaju nepobitne studije koje su u početku jako teško dolazile do prosječnog građanina, jer to nije bilo u skladu sa ciljevima pojedinih interesnih skupina. Ipak, vrijeme i upornost čine svoje i danas se u prirodoznanstvenom području potvrđuje ono što su teologija i egzistencijalna filozofija odavno ustvrdile.³ Neprijeporno je kako čovjek nije samo psiho-somatsko biće, već da on ima i svoju duhovnu sastavnicu. U prilog tomu svjedoči i nedavno objavljena knjiga o duhovnoj inteligenciji⁴ koja je nadređena emocionalnoj (EQ)⁵ i racionalnoj inteligenciji koja se označava poznatim IQ. Također, utvrđeno je kako se i naš mozak mijenja pod utjecajem zbivanja u duhovnom području.⁶ Nadalje su tu primjeri iz medicinske i psihijatrijske prakse kada se zdravstveni djelatnici nađu bespomoćni pred problemima koje uz sve svoje znanje i tehnička dostignuća ne mogu riješiti. To i nije čudno, jer smatra se da oko 70% zdravstvenih problema ili specifično ljudskih bolesti imaju svoje korijene u duhovnoj strukturi čovjeka. Prije se govorilo o psiho-somatskim bolestima, a danas sve više o pneumo-psiho-somatskim. Stoga ne čudi sve veći broj studija i istraživanja objavljenih u uglednim časopisima o važnosti duhovne dimenzije čovjeka,⁷ ali i o pozitivnom utjecaju vjere, molitve, čitanja Sv. pisma i redovitog sakramentalnog života na duhovno, psihičko i tjelesno zdravlje.^{8,9} Duhovne bolesti moguće je liječiti samo duhovnom terapijom. U posljednje vrijeme provode se mnoge studije koje ukazuju na ljekoviti učinak

obraćenja¹⁰ k temeljnim ljudskim vrednotama te o važnosti i dobrobitima opraštanja.¹¹

Iskustva stručnjaka iz područja hagioterapije,¹² kao izvornog hrvatskog pristupa liječenju duhovnih patnji i bolesti (prof. dr. Tomislav Ivančić, mr. sc. dr. Marina Marinović), ali i psihijatrije (dr. David Chamberlain,¹³ dr. Thomas Verny^{14,15}) upućuju na postojanje određenog oblika zapisa od samog začeća, kada čovjek u svojoj cjelovitosti i nastaje. Čovjekov duh, naime, »bilježi« sve događaje od samog začeća, dok se psiha i tijelo postepeno razvijaju. Znanstvenici poput staničnog biologa Bruce Liptona,¹⁶ neurobiologinje Candace Pert¹⁷ i neuroznanstvenika Erica Kandela¹⁸ opisuju nastanak tih sjećanja na psiho-somatskoj razini kad govore o staničnom zapamćivanju i implicitnoj memoriji koja nastaje već međustaničnom komunikacijom i pohranjuje se u čovjeku između ostalog i po principima kvantne biologije. Stanično zapamćivanje već od prije primijećeno je kod memorijskih imunoloških stanica koje posredstvom mađustanične komunikacije »znaju« sa kojim su se antigenima stranih tijela već susrele i pri idućem susretu organiziraju bolju imunološku obranu. Kasnije ta proto-sjećanja bivaju zakopana poput arheološkog nalazišta slojevima drugih sve složenijih sjećanja, kako tijekom razvoja čeda u majčinoj utrobi vodeću ulogu preuzima razvojno mlađa eksplicitna memorija koja zahtijeva postojanje živčanog sustava

Jedan ilustrativni primjer iznijela je psihijatrica Alexandra Piontelli koja je između mnogih drugih ultrazvučnim pretragama promatrala ponašanje i para dvojajčanih blizanaca.¹⁹ Dječak je bio jači i otvoreniji, a djevojčica je bila slabija i nekako povučena. Obično bi dječak pružio ruku i kroz opnu što ih je razdvajala mazio djevojčicu te bi se potom i ona

angažirala igrajući se s njim. Obrasci ponašanja ostali su isti nakon rođenja. No, sve bi to možda izgledalo nepovezano i bez nekog smisla, da roditelji i dr. Piontelli nisu zapazili kako im je, kad su već prohodali, najdraža zabava bila igra sa zavjesom. Svako bi stao s jedne strane pružajući ruke, mazeći se i dodirujući, a sve je bilo popraćeno glasnim smijehom i gugutanjem.

Zašto je onda toliko značajno prije spomenuto proto-razvojno razdoblje? To je, naime, vrijeme kada je razvoj svih pneumo-psiho-fizičkih sastavnica čovjeka upravo najopsežniji i najintenzivniji. Nema sumnje kako nije svejedno u kakvom će stanju biti roditelji u trenutku začeća, kako će se oni odnositi prema trudnoći²⁰ i nerođenom djetetu (predrođenčetu),^{21, 22} koliko će traumatičan biti porod tog djeteta i što će se s njim događati tijekom prve tri godine života. Ne treba ići dalje od znanstveno utvrđene činjenice kako čovjek ima najveći broj živčanih stanica u mozgu između 30-31 tjedna intrauterinog života, dakle prije nego je rođen, a zatim počinju odumirati. Potom, do treće godine slijedi najintenzivnije umrežavanje postojećih preživjelih živčanih stanica mozga stvaranjem funkcionalnih mreža za obavljanje različitih funkcija.²³

Brojne studije pokazuju, ukoliko želimo imati sretnu, zdravu i pametnu djecu, da bismo tada u čitavo to razdoblje kao roditelji trebali uložiti ono što djeci nasušno treba – bezrezervnu ljubav i sigurnost. Time se zasigurno razbija i krug nasilja.²⁴ U prvom redu, bračni par bi se trebao pripremiti za začeće na fizičkom, emocionalnom i duhovnom planu i iščekivati taj trenutak s ljubavlju i prihvatanjem.^{25, 26}

Tijekom trudnoće od presudne je važnosti izbjeći stres, a posebice kontinuirani stres,²⁷ a onaj neizbježni naučiti

savladavati ponajviše u vidu dobre komunikacije u krugu između Boga, roditelja i predrođenčeta. A najviše od svega potrebno je ljubiti, jer se ta ljubav najdublje utiskuje upravo u prenatalnom razdoblju, duž čitave osi pneuma-psihi-tijelo stvarajući potku daljnjem razvoju.^{28,29} Oba roditelja i njihova okolina trebaju gajiti pozitivne osjećaje i pozitivno razmišljati o predrođenčetu, jer će putem hormona i neuroprijenosnika doći do neurogenetskog otiskivanja (Bruce Lipton).³⁰ Može se ustvrditi kako roditeljstvo zapravo počinje začecem, pa se govori o prenatalnom roditeljstvu.³¹ Također, znanstveno je dokazano kako je putem jednostavne prenatalne komunikacije i stimulacije^{32, 33, 34} glazbom, pokretom i dodirima (pjevanje uspavanki, ples i sl.) moguće uspostaviti prenatalno vezivanje³⁵ obaju roditelja s djetetom. To je moguće jer su tijekom trudnoće dostatno razvijeni osjetilni sustavi djeteta,³⁶ a posebice osjet dodira, pokreta i sluha, pa se maternica shvaća zapravo kao prva učionica za dijete,³⁷ u kojoj svako dijete zaslužuje učiti i stjecati darovitost.³⁸ Takav pristup stvorit će podlogu pravilnoj interpretaciji djetetovih znakova i usuglašavanje ritmova života. Ukoliko pak postoje starija djeca u obitelji, njihov angažman tijekom prenatalnog razdoblja radi ostvarivanja prenatalne komunikacije, u samom će začetku spriječiti pojavu ljubomore.

Nadalje, porod bi trebao biti što prirodniji bez nepotrebne i suvišne medikalizacije, a oba supružnika trebala bi biti pripremljena kako bi se razina porodne trauma za dijete svela na minimum. Pravilno vezivanje roditelja i novorođenčeta njegovim stavljanjem na majčina prsa odmah nakon porođaja i očevom prisutnošću, potiču se usuglašavajući hormonalni mehanizmi roditelja (posebice majke) i djeteta, time dajući pečat njihovom

prenatalnom vezivanju.³⁷ Prema poznatom ginekologu Michaelu Odentu⁴⁰ tu je posebice važan hormon oksitocin, koji se još u literaturi naziva »hormon ljubavi« i »hormon majčinskog osjećaja«. Na psiho-fizičkoj razini spomenuti hormonalni mehanizmi podloga su prevenciji nasilja i razvoju sposobnost za ljubav.⁴¹ Na tom tragu je i najnoviji članak o neometanom porodu dr. Buckley⁴² koji progovara o osjetljivoj hormonalnoj ravnoteži i posljedicama ometanja te ravnoteže. Nipošto se ne smije isključiti duhovna sastavnica rađanja o kojoj piše Kelly Townsend u nedavno objavljenoj knjizi *Duhovni pristup rađanju*.⁴³

Primjeren postnatalni razvoj do treće godine u prvom redu pretpostavlja da dijete barem godinu dana bude blizu majčinog tijela. Primijećene su, naime, velike razlike u razini agresivnosti i nasilja između »primitivnih naroda«, gdje djeca gotovo svo vrijeme provode uz majku ili nekog drugog iz obitelji, i djece razvijenih zemalja gdje je dijete oko 75% vremena prepušteno samo sebi.⁴⁴ Govori se o afektivno-senzornoj deprivaciji, kada dijete biva lišeno onoga što mu je najviše potrebno – majčine blizine kada dolazi do svekolike razmjene (posebice pogleda i mirisa), pa time putem razvojno starijih struktura mozga i emocija, a isto tako i senzornog podraživanja, u prvom redu dodira. Razumljivo je stoga da djeca koja više vremena provode uz majčino tijelo brže napreduju u svim razvojnim odrednicama, što stvara podlogu emocionalno-mentalno-duhovnoj stabilnosti kasnije u životu uz prevenciju ovisnosti, asocijalnih oblika ponašanja uključujući agresivnost te posljedično nasilno i kriminalno ponašanje.⁴⁵

Što su konkretni rezultati takvog ulaganja ljubavi i svega pozitivnog u djecu tijekom proto-razvojnog razdoblja? Prije svega takva djeca također znaju i sve

više uče voljeti. Ona se rađaju sa smiješkom umjesto plačem, a i inače vrlo rijetko plaču budući se osjećaju sigurna i voljena i jer njihovi roditelji dobro čitaju znakove njihovih potreba.⁴⁶ Njihov je motorni, psiho-kognitivni (IQ) i emocionalni (EQ) razvoj značajno bolji nego kod druge djece. Ako se kršćanski roditelji istinski pripremaju za začecje i ako mole za svoje nerođeno dijete,⁴⁷ tijekom trudnoće, to će još više poboljšati razvoj njegove duhovne inteligencije (SQ). Ono se osjeća voljeno i sigurno u svojoj okolini i pokazuje znatno veću empatiju (suosjećanje) za druge, prilagodljivije je i spontanije te lakše rješava teške životne situacije. Za razvoj svih ovih inteligencija presudnu ulogu ima već toliko puta spominjana ljubav koja sve povezuje u skladnu cjelinu.

Kad bi društvo bilo utemeljeno na ljubavi i pozitivnim ljudskim vrednotama, uz poštivanje prirodnih zakona, ne treba biti veliki stručnjak da se zaključi do kakvih bi to promjena dovelo u društvu.

Korijeni nasilja

Trenutno stanje je takvo da se čini kako je zlo u svijetu i ljudima sve izraženije i kako preuzima glavnu riječ, osobito u medijima, puneći ih scenama nasilja u svim mogućim oblicima. Također, pitanje nasilja postalo je vrlo popularno i razvikano, pa redovito slušamo o nasilju u obitelji, nasilju nad ženama i djecom. Ukratko, nasilje na svakom koraku. Vode se rasprave što učiniti da se taj problem riješi, pa se donose zakonski akti te osnivaju centri i poliklinike (poput one dr. Buljan-Flander). No ne radi se o promišljanju sprečavanja nastanka tih pojava već je riječ o pokušajima gašenja već razgorjelog požara, koji se još dodatno raspiruje vjetrovima medijske ponude (od crtanih filmova, preko serija pa do informativnih emisija).

Ukoliko roditelji u proto-razvojnom razdoblju postupaju suprotno od pozitivnih, gore spomenutih smjernica, dobit ćemo više-manje sliku društva u kojem živimo. Ovdje želimo naglasiti kako se prema brojnim studijama korijeni nasilja i zanemarivanja zapravo nalaze u prenatalnom i perinatalnom razdoblju.⁴⁸ Na žalost, sve je više roditelja koji dijete u majčinoj utrobi shvaćaju kao pogrešku kontracepcije i nešto što im kvari planove, a ljubav i pozitivne vrednote ostaju negdje daleko izgubljene u zakutcima podsvijesti. Djeca to itekako osjećaju i brojni su primjeri o tome, a jedan od upečatljivijih ponovo donosi dr. Piontelli⁴⁹ koja je ultrazvučno promatrala dijete koje je majka zanemarivala te čak pokušala i pobaciti. To je dijete bilo šćućureno u kutu maternice poput nekoga tko je proživljavao smrtni strah, što je i potvrđeno prilikom poroda jer dijete jednostavno nije htjelo van prirodnim putem. Stoga su liječnici izvršili carski rez i jedva jedvice izvukli dijete iz tog kuta. Ono je nakon porođaja nastavilo tako šćućureno vegetirati u kutu krevetića, a njegov cjelokupni razvoj je znatno zaostao. Činjenica je da većina ljudi o ovome ne razmišlja, no znanstvenici potvrđuju da dijete osjeća i doživljava svaki događaj na svim svojim razinama što, naravno, uključuje i bol,⁵⁰ koja također prožima sve razine njegova bića.

Posljedice su doista pogubne kako za pojedinca, obitelj, tako i za čitavo društvo, jer svaki dan sve je više istraživanja i studija koje nedvojbeno ukazuju na povezanost proto-razvojnog razdoblja i zdravlja čovjeka.⁵¹ Negativne posljedice vidljive su i u većoj razini agresivnosti, ovisnostima, sklonosti samoubojstvu,^{52,53} asocijalnim oblicima ponašanja, uključujući nasilna i kriminalna djela.^{54,55} Poznato je kako je velika većina zlostavljača i sama nekad bila zlostavljana makar

ponekad ti ljudi nisu ni sami toga svjesni. Kasnije u ranom djetinjstvu stvari se mogu poboljšati roditeljskim zauzimanjem uz pregršt ljubavi, ili barem, ako bi djeca imala samo jedan pozitivan odnos s nekim iz svoje okoline, nekoga tko bi ih istinski volio. No, ako ta djeca umjesto toga budu izložena daljnjem zanemaranju, zlostavljanju i negativnom utjecaju iz okoline, uključujući i medije, tada se može očekivati samo ono najgore.

Poznato je kako televizija ima najveći utjecaj na djecu, budući da mnogo svog slobodnog vremena provode pred televizorom. U Americi su, primjerice, istraživači izračunali kako »normalan« osamnaestogodišnjak tijekom svog života biva svjedokom 18.000 TV ubojstava i 800 samoubojstava. Nadalje, svako tipično američko dijete godišnje promatra 12.000 TV scena nasilja, 14.000 seksualnih konotacija i 1.000 silovanja.^{56,57} Kakve posljedice takvo izlaganje ostavlja u dječjim dušama i mozgovima, vjerojatno se nakon ovoga ne usudimo ni pomisliti. No zasigurno se možemo složiti sa dr. Healy da su umovi naše djece ugro-

ženi.⁵⁸ Ono što stručnjaci znaju je da se naš mozak oblikuje prema iskustvima iz svoje okoline počevši od začeca u vidu međustaničnog okoliša pa nadalje tijekom proto-razvojnog razdoblja kada se bilo pozitivna bilo negativna iskustva najdublje otiskuju u strukturama bića toga novog čovjeka.

Zaključak

Zaključno, trudeći se shvatiti i prihvatiti da samo ljubav može promijeniti svijet preostaje nam dakle ona temeljna odgovornost da prvo promijenimo sebe kako bismo time potaknuli promjene u svojoj okolini. Ako želimo da nam se rađaju djeca koja će taj svijet činiti boljim i ljepšim mjestom, tada je nužno da kao sadašnji i budući roditelji na temelju prirodnih zakona i znanstveno-stručnih spoznaja odlučno promijenimo mentalitet i naš odnos prema događanjima u proto-razvojnog razdoblju. Zasigurno, budući naraštaji znat će nam na tome zahvaliti s ljubavlju i uz pozitivne vrednote koje smo u njih strpljivo ugrađivali od samog začeca.

KORIŠTENA LITERATURA

1. Stjepan BALOBAN (ur.): *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Zagreb, Centar za promicanje socijalnog nauka crkve, Glas koncila, 2000.
2. Thomas BLUM i sur, *Prenatal interventions and human proto-development*, u: Thomas BLUM (ur.) *Prenatal Perception Learning and Bonding*, Hong Kong, Leonardo Publishers, 1993, str: 107-131.
3. Tomislav IVANČIĆ, *Tko je čovjek*, Zagreb, Tevizija, 2000.
4. Danah ZOHAR i Ian MARSHALL, *SQ-duhovna inteligencija, suštinska inteligencija*, Zagreb, VBZ, 2002.
5. Daniel GOLEMAN, *Emotional Intelligence*, New York, Bantam Books, 1996.
6. Daniel G. AMEN, *Liječenje hardwarea duše*, Zagreb, VBZ, 2003.
7. www.icihs.org
8. www.dukespiritualityandhealth.org/research.html
9. Larry DOSSEY, *Healing Words*, New York, Harper Paperbacks, 1993.
10. www.metanexus.org/spiritual_transformation/research/references.html
11. www.forgiving.org/Campaign/research.asp
12. Tomislav IVANČIĆ, *Dijagnoza duše i hagioterapija*, Zagreb, Tevizija, 2002.

13. David B. CHAMBERLAIN, *The Mind of Your Newborn Baby*, Berkeley, California, North Atlantic Books, 1998.
14. Thomas R. VERNY, *The Secret Life of Your Unborn Child*, New York, Dell Publishing, 1981.
15. Thomas R. VERNY i Pamela WEINTRAUB, *Tomorrow's Baby: the art and science of parenting from conception through infancy*, New York, Simon & Schuster, 2002.
16. Bruce H. LIPTON, Nature, Nurture and the Power of Love, *Pre- and Perinatal Psychology Journal*, 1998, 13(1), str: 3-10.
17. Candance B. PERT, *Molecules of Emotions*, New York, Simon & Schister, 1999.
18. Eric R. KANDEL, Irving KUPFERMANN i Susan D. IVERSEN, Learning and memory, u: Eric R. KANDEL, James H. SCHWARTZ i Thomas A. JESSELL (ur.), *Principles of Neural Science*, New York, McGraw-Hill, 2000, str: 1214-1234.
19. Alessandra PIONTELLI, A Study of Twins Before and After Birth, *International Review of Psycho-Analysis*, 1989, 16, str: 413-425.
20. Muhammad N. BUSTAN i Ann L. COKER, Maternal attitude toward pregnancy and the risk of neonatal death. *American Journal of Public Health*, 1994, 84(3), str: 411-414.
21. Monika LUKETSCH, Psychologie Faktoren der Schwangerschaft, *doktorska dizertacija 1975*, Sveučilište u Salzburgu, u: Thomas VERNY, *The Secret Life of Your Unborn Child*, New York, Dell Publishing, 1981.
22. Dennis STOTT D, Follow-up Study from Birth of the Effects of Prenatal Stress, *Developmental Medicine and Child Neurology*, 1973, 15, str: 770-787.
23. Sarah BREWER, *Super Baby*, London, Thorsons, 1998.
24. Beatriz MANRIQUE, Love effaces violence: Panel on breaking the cycle of violence, *Pre- & Perinatal Psychology Journal*, 1995, 10(2), str: 83-87.
25. Pero ARAČIĆ, *Rasti u ljubavi: priprava za brak i obitelj i pastoral zaručnika*, Zagreb, Glas Koncila, 2000.
26. Petar-Krešimir HODŽIĆ, Rafaela MRDJEN-HODŽIĆ, Projekt PROKREOS: mogućnosti sudjelovanja laika u obiteljskom pastoralu, u: Ana Volarić-Mršić (ur.), *Kultura života - radovi simpozija Pokreta za život Krčke biskupije*, Zagreb, Centar za bioetiku, 2002.
27. Thomas R. VERNY i Pamela WEINTRAUB, *Tomorrow's Baby: the art and science of parenting from conception through infancy*, New York, Simon & Schuster, 2002, str: 37-45.
28. James W. PRESCOTT, *The origins of human love and violence*. Newport Beach, California, Institute of Humanistic Science, 1995.
29. Ludwig JANUS, *The Enduring Effects of Prenatal Experience – Echoes from the Womb*, Jason Aronson Inc, New Jersey, 1997.
30. Bruce H. LIPTON, Nature, Nurture and the Power of Love, *Pre- and Perinatal Psychology Journal*, 1998, 13(1), str: 3-10.
31. Frederick WIRTH, *Prenatal Parenting*, New York, ReganBooks, 2002.
32. Chairat PANTHURAAMPORN, Prenatal infant stimulation program, u: Thomas BLUM (ur.), *Prenatal perception, learning, and bonding*, Berlin, Leonardo Publishing, 1993, str: 187-220.
33. Beatriz MANRIQUE, Prenatal, neonatal and early childhood intervention in six hundred families: A study in progress, *Pre- & Peri-Natal Psychology Journal*, 1989, 4(2), str: 73-82.
34. Mikhail LAZAREV, *Sonatal: A Program of Musical Prenatal Stimulation*, Bloomsbury, New Jersey, Roseville Services, 1991.

35. Christina HURST-PRAGER, Prenatal Bonding, u: Thomas BLUM (ur.) *Prenatal Perception Learning and Bonding*, Berlin, Leonardo Publishers, 1993, str. 141-152.
36. David B. CHAMBERLAIN, The sentient pre-nate: What every parent should know, *Pre- & Perinatal Psychology Journal*, 1994, 9(1), str: 9-34.
37. Rene Van de CARR, Marc LEHRER, *While You Are Expecting... Your Own Prenatal Classroom*, Atlanta, Humanics Trade, 1997.
38. Brent LOGAN, *Learning Before Birth: Every Child Deserves Giftedness*, Bloomington, Indiana, IstBooks Library, 2001.
39. Alan SCHORE, The Neurobiology of Attachment and Early Personality Organization, *Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health*, 2002, Vol. 16(3) Spring.
40. Michel ODENT, *Scientification of Love*, London, Free Association Books, 1999.
41. Michel ODENT, Preventing Violence or Developing the Capacity to Love?, *Primal Health Research* 1994, 2(3), str: 1-7.
42. Sarah J. BUCKLEY, Undisturbed birth: Nature's Blueprint for Ease and Ecstasy, *Journal of Prenatal and Perinatal Psychology and Health*, 2003, vol. 17,4, str: 261-288.
43. Kelly J. TOWNSEND, *Duhovni pristup rađanju*, Zagreb, Teovizija, 2003.
44. Jean LIEDLOFF, *The Continuum Concept*, Boulder, Colorado, Perseus Publishing, 1986.
45. Thomas R. VERNY i Pamela WEINTRAUB, *Tomorrow's Baby: the art and science of parenting from conception through infancy*, New York, Simon & Schuster, 2002, str: 103-118.
46. Aletha SOLTER, Why do babies cry? *Pre- & Perinatal Psychology Journal*, 1995, 10(1), str: 21-43.
47. Francis MacNUTT, Judith MacNUTT, *Praying for your unborn Child*, New York, Doubleday, 1998.
48. www.birthpsychology.com/violence/index.html
49. Alessandra PIONTELLI, *From Fetus to Child, An Observational and Psychoanalytic study*, London, Routledge, 1992.
50. K. J. S. ANAND i P. R. Hickey, Pain and Its Effects – the Human Neonate and Fetus, *New England Journal of Medicine*, 1987, 317, str: 1321-1329.
51. www.birthworks.org/primalhealth/
52. Bert JACOBSEN i Marc BYGDAMAN, Obstetric care and proneness of offspring to suicide as adults: case-control study, *BMJ* 1998, 317, str: 1346-1349 (14 November)
53. Lee SALK i sur, Relationship of maternal and perinatal conditions to eventual adolescent suicide, 1985, *The Lancet*, 1, (# 8429), str: 624-627.
54. Elizabeth KANDEL, Sarnoff MEDNICK, Perinatal Complications Predict Violent Offending, *Criminology*, 1991, 29 (3), str. 519-527.
55. Adrian RAINE i sur., Birth Complications Combined with Early Maternal Rejection at Age 1 Year Predispose to Violent Crime at Age 18 Years, *Archives of General Psychiatry*, 1994, 51, str: 984-988.
56. Joseph C. PEARCE. *Evolution's End: Claiming the Potential of Our Intelligence*, San Francisco i New York, Harper i HarperCollins, 1992.
57. Lynette FRIDRICH-COFER i Aletha C. HOUSTON, Television Violence and Aggression: The Debate Continues, *Psychological Bulletin*, 1986, 100(3), str: 364-371.
58. Jane M. HEALY, *Endangered Minds*, New York, Touchstone, 1999.

Summary

The roots of love — the roots of violence

According to the latest scientific discoveries, the foundations of every human being are laid already from the very moment of his conception on, during the time of pregnancy and the first three years of life. The roots of love, but also the roots of violence, emerge in all the components of man — in physical, psychological and spiritual spheres. It is established that numerous effects on the child and his future are dependent on the parents' relationship and attitude towards pregnancy and the unborn child. A positive approach including love, acceptance and security, preparation of parents for the conception and pre-natal communication with the baby to be born are beneficial to it in many ways. On the other hand, a negative approach during that period can be deleterious and foster future tendency towards aggressivity, unacceptable behavior, various aspects of addiction etc. One can argue that an approach involving the new man based on love appears to have consequences not only on an individual level but in social sphere as well.